

A gyökerekről és az elitről

CHMEL, Rudolf
(szerk.)
A szlovák kérdés
ma: Nyitott vagy
zárt Szlovákia
Kalligram, 2016
(megjelenés előtt)

„Lebet nagyobb álma a szlováknak, mint saját házat birtokolni? Lebet nagyobb álma a szlováknak, mint saját házat birtokolni! És mi nagyobb álmom a saját ház birtoklásánál? A saját ház birtoklásánál nagyobb álmom, ha a birtokolt ház mögött egy nyári konyhát is birtokol!”

Stanislav Šteпка

A szlovák naiv humor klasszikusa a falusi society megfigyeléséből szerez inspirációt. Ismert megállapítása a közép-európai apák és anyák szocializmus alatti vágyairól beszél, de nem egy posztoszocialista ember boldogságról alkotott elképzelését is felidézti. Leginkább a nyári konyha metaforizálja azt a helyet, ahol találkozik a család, a szomszédok, a barátok. A szocialista kocka üresen marad, és minden jelenlévő a nyári konyha előtt álló orgona alatti asztal körül nyomakodik, izogotnak, hallgatják a tücsköket. Télen pedig a cicegére várnak, amit a nagymama készít el a fatüzelésű sparhelten. A nyári konyha biztonságos, intim, idillikus. A vidéki ház nyári konyhával menedék, ahová a városi munkahelyi költelességek elől el lehet bújni, olyan hely, amely idillt jelent, a vidéki élet idealizált maradványát.

Hétfégi ház, nyári konyhával

Ha már nem ház nyári konyhával, akkor legalább a Hornbachban vett futómuskátlikkával díszített ház – az is számít. Az érett szocializmus óta divat a rusztikus stílusú fa hétfégi ház, gerendaház vagy legalább apartman egy éppen boomját élő turisztikai központban. Bár a bukolika szeretetének okai eltérnek – menekülés a kommunista Pozsonyból a szabad kiszucái konyhába, vagy a felső tízezer presztízse iránti vágy napjainkban a Tátrában nem egy és ugyanaz, mint a nagyszülők nyári konyhája –, egyvalami minden esetben érvényes. A vidéki ember ideális-modernisztikus átváltozását racionális és individualista, a városi agglomerációban lakó egyénné, röviden szólva, nem lehet megvalósítani abban az formában, ahogy azt évtizedekkel korábban a modern szociológia eltervezte, vagy ahogy a domináns neoklasszikus gazdaságtan implicité érti. Mindössze két olyan projekt volt, amely erre a radikális változásra vállalkozott. Szlovákia mindkettőben érintett volt, azonban egyik sem ért véget teljes sikerrel.

Az első a szocializmus volt. A legradikálisabb és leggyorsabb változásról volt szó, amilyen az addig mezőgazdasági jellegű kelet-európai társadalmak keresztlimentek. Ez a projekt emellett, hogy beszívárogatta a hipermodernista ideológiát az addig konzervatív-reformista társadalmakba, megváltoztatta az állampolgárok mindennapjainak gyakorlatát, illetve egymással fenntartott

kapcsolataikat. Utazás a bérmunkáért, a szociális mobilitás, a széles tömegeknek elérhető művelődési rendszer, az egészségügyi és szociális vívmányok tették például a szlovákokat modern nemzeté. A változás szükségszerűen gyorsan zajlott, körülbelül olyan gyorsan, mint Anglia iparosítása két-száz évvel azelőtt. A szocialista gazdaság a tagadhatatlan strukturális sikerek ellenére arra kényszerítette az embereket, hogy a családi és közösségi köteleken alapuló gyakorlataikat és kapcsolataikat tartsák fenn. Ezek a gyakorlatok és kapcsolatok hasonlóak voltak azokhoz, amelyek a közeli agrármúltban működtek. A szocialista állam a dolgos nemzet specifikus rusztikus példáit is használta, amelyek így bizonyos mértékben megfeleltek a vidéki papok, tanítók és polgárok utódainak, akik nem szüntek meg az ország felsőbb rétegeinek alapjaként létezni az új viszonyok, de az új elit ellenére sem, amelyet a szocialista főiskolai rendszer turbináiban gyártottak.

Az idősebb, talán túlságosan is dzsentrifikált elithez, amely nehezen állt fel az ötvenes évek elenséges ideológiája okozta sebek után, csatlakoztak az építészetben és az iparban dolgozó mérnökök és természettudósok, de az új értelmiségi elit is, akik a népről mint a haladás előőrseről szóló marxista-leninista mesén nevelkedtek. Tudásukat, ismereteiket a világról, amit a lipitói falvakban, Sárosban vagy éppen a Szitnya alatt szereztek, később a városokban adták tovább esténként az utódaiknak. Igaz, ezeknek a szocialista városoknak a nagysága, illetve provizórikus formája a pulzáló urbanizáció ellenére a szlovák viszonyok közt a kisváros határain belül maradt, mindamellett lényeges változásról volt szó.

Eljött 1989, és a felhalmozott tudás, az ismeretek egy része szükségszerűen elveszett a posztoszocialista átalakulásban, mikor is még egyszer működésbe kellett hozni a tribális struktúrákat és gyakorlatokat, ha az ember jobban szeretett volna élni. A posztoszocialista időszak legnagyobb rablása, a privatizáció éppen ilyen „archaikus” kapcsolatokon keresztül zajlott, és feltűnően hasonlított a holokauszt és a kollektivizálás idején történt még ocsmányabb rablásokra. A fájdalmas, bár szükségszerű posztoszocialista változás társadalmi teherterét csak húsz év elteltével kezdjük összeszámolni.

A kisvárosi és paraszti utódok mikrovilágának változatlansága

A másik, a legutolsó projekt, amely főleg az első időszakban legitimálta a klánokon, nagy családokon, barátságokon alapuló „régirendszert”, és ily módon igyekezett meghajtani a modernista malom

kerekeit, éppen az utóbbi tíz évben kapcsolt magassabb fordulatszámra. A reform nevet kapta, bár pontosabban illene rá a liberalizáció, a privatizáció megjelölés, az állam egyének sorsa iránti felelősségének elnyomása. Ennek a projektnek a megvalósítása szükségszerűen az ország intellektuális és technikai tőkéjének csődjével párhuzamosan ment végbe, vagy éppenséggel első fázisában egyenesen megkövetelte azt. Azoknak az edzőknek, művészeknek, tanítónőknek és munkásoknak a számát, akik a bécsi nyugdíjasok seggét törölték vagy a müncheni kórházak mosdóit mosták fel, nem lehet meghatározni, mert a kávézóknak ezt nem ismerik el. Ők is az 1989 utáni átalakulás folyamatának részét képezték, amely terjedelmét és mélységét tekintve a huszadik század ötvenes éveivel hasonlítható. Mint azokban az időkben, ma is az ipar boomjáról beszélhetünk, épülnek a manufaktúrák, amelyek megváltoztatják a posztoszocialista ember életét. Emellett ráadásul a szórakoztató és a konzumipar is burjánzik, amely mindeddig csak negyed gázzal égett, és az *Ein Kessel Buntes*, a Karel Gott, valamint az örök fiatal Peter Nagy-féle esztrádműsorok alakját öltötte magára.

Miként a hetvenes és a nyolcvanas években, a tömegszórakoztatás mellett ma is lassan, lassacskán kezdenek fontossá válni az élet minőségének és a környezetvédelemnek a kérdései néhány vagyosabb társadalmi rétegben.

Több ökonómus és liberális-konzervatív publicista számára már nyilvánvaló, hogy a modernitás betetőzése – valamiféle fukuyamai „történelem vége” – közép-európai módra tulajdonképpen a szabadpiac átvételének, a legáltalánosabb privatizációnak és a külföldi gyártószalagok behozatalának a varázslatát jelenti. Ezekben a körökben érvényes, hogy ha a szlovák ember felfedezi az ajánlatok, a kereslet és a nyereség vonzerejét, amely a naivan és leegyszerűsítve értett gazdasági racionalitáson alapul, akkor rurális nosztalgiját a hegyoldalon épült, nyári konyhás ház, a szomszédból jött kedélyes beszélgetőtársak, a fatüzelésű sparhelt és a bablevest főző nagymama iránt legfeljebb az élelmiszerrel kapcsolatos tőzsdei üzletkötései utáni pihenés, a személyre szabott, a Kriván fényképével ellátott bankkártyára vetett pillantás alkalmával, vagy akkor nyilvánul meg, mikor az ukrán munkásokat ellenőrzi, amint a frissen megszerzett giccses hegyi faházat gyalulják. A hév és az elv nem azt mutatja, hogy egy teljesen eltérő ideológiáról volna szó, mint amilyen a kommunista volt, véstesen önfelmentően azonban itt a konzumturbina működik, amely középszerűséget generál. Jobb válogatni a szupermarketben, mint naponta ugyanazt a konzervet vásárolni

az önkiszolgálóban, főleg ha az ember megtanulja a választék illúziójának birtoklását. A választék azonban meghatározásából adódóan véges, és a kereskedést nem a szükséglet irányítja, hanem a marketing és a telhetetlen fogyasztás.

Igaz, az emberek többségére nem az a sors vár, hogy a jelzőlog kiválasztásán vajúdjon a harmadik fővárosi ingatlan megvásárlásakor. Örömeiket lelik egyben is, amellyel a nyugdíj fogják táplálni az újkori bürokraták tízezeinek egyikét, akik alázatosan túrik bezártságukat a Duna menti csillogó betonüveg épületekben. Futó pillantás a törzstársaink szokásaira, akik off-roadjaikkal barázdálják Liptó turisztikai központjait, a pozsonyi óvárosiak szokásaira, akik a mountfieldeket hajszoják az Erdőháton, vagy a szlovák *nouveau riche*-re, akik a faházait tetőit festik a Kiszúcán, vagy az Adrián a jachtjaikat, arról tanúskodik, hogy a magas dzsídipi talán feldiszi a völgyeket autópályák szalagjaival, vagy a horizontot autógyárral, de csak nagy nehézségek árán változtatja meg a kisvárosi és paraszti utódok, magfizikusok, államvédelmiek, fejőnők és orvosok, mindazok mikrovilágát, akik szeretik Filovka néni házi tojását, a kuglófot és a szomszédról szóló pletykákat.

Még a látszólag természetes, a versenyt, effektivitást és teljesítményt célzó igyekezet sem érvényes teljes egészében, amikor arról van szó, hogy fészket építsünk az ifjú házaspárok gyerekeknek, állást találjunk az unokahúgunknak az államigazgatásban, felszereljük fiunk ügyvédi irodáját vagy lányunk orvosi rendelőjét. Unokaöcsénk szintén munkát keres egy tanácsadó cég olyan fiókjában, amelyik egy új businesscentrumban székel, pálmákkal az átriumban. Röviden, a jól fizető állásokat mindig és mindenhol – még Amerikában is, bár félperiferikus viszonyaink közt különösen – nem csupán a formális végzettség, a személyes teljesítmény vagy a fair verseny alapján foglalják el, hanem – olykor mindenekelőtt – a személyes kapcsolatok és a társadalmi státusz alapján. Kezet a szívre, ki nem vette figyelembe az osztálytárs ajánlását, mikor a lányunk lakásáról vagy a fiunk állásáról volt szó egy nemrégiben privatizált energetikai cégnél? Kihez nem jár a felügyelőbizottságba egy képviselő fia, vagy legalább egy miniszter unokahúga?

A földműves és a nagy átalakulás

A munka megosztása a földművesek tömege és az uralkodók szűk csoportja között a civilizáció kezdetét jelenti. Délkelet-Ázsiában az ilyen agrár-civilizáció létrejöttét tízezer évvel ezelőre tehetjük, a mai Mexikó területén háromezer évvel később történt meg ugyanez, az „elmaradott” Európában legkorábban ötezer, legkésőbb három és fél ezer éve.

A földműves a termőföld művelője, aki vidéken él, biztosítja a táplálékot saját maga, a családja és az uralkodók egy kis csoportja számára, akikről ezért többé vagy kevésbé hatékony szolgáltatásokat kap cserébe védelem vagy hivatalos ideológia formájában. Ahogy A.V. Csajanov orosz közgazdász emlékeztet rá – akinek 1925-ös *Peasant Farm Organization* című műve leginkább a múlt század hatvanas éveiben megjelent angol kiadása után vált ismertté –, a földműves család életének szerveződése, nagysága, összetétele, fogyasztási

szükségleteinek koordinálása annak függvényében, hogy mennyi munkás kéz van a családban, a nyereség jelentősége és felfogása diametrálisan eltér az agrár- és a kapitalista társadalomban. Csajanov azzal érvelt, hogy a földműves gazdaságnak megvan a maga logikája. Ennek az alternatív logikának sikeresnek kellett volna lennie a szövetkezeti intézmények fejlesztése során Szovjet-Oroszországban, azonban ismert okok miatt soha nem valósult meg. Az felszántott mezőgyékért folytatott harc Sztálin-féle „hard” verziója gyorsabb eredményeket ígért.

A földművesek gazdasági működésének alapja a minimális életszínvonal kialakítása volt a család számára, valamint a túlélés biztosítása. A földműves gazdaság tehát elsődlegesen nem a nyereség maximalizálására és a termék piacosítására irányult, bár létezett a koegzisztencia vagy a részleges piacfüggőség. Sokkal inkább arról volt szó, hogy a piac, illetve a család túléléseért folytatott termelés kölcsönös egyensúlyban voltak és közvetlenül nem feltételezték egymást. Csajanov szerint ebben a gazdasági logikában főleg a használati és gyakorlati értékről volt szó, átvitt értelemben, a józan paraszti észről. A pénzügyi viszonyok ezért is csupán korlátozott mértékben, a földműves gazdaság pereméig hatoltak be, és erős, modern kényszerítő apparátust kellett segítséggül hívni, hogy meggyőzzék a parasztokat arról, mekkora szükségük is van az államra.

A „józan paraszti ész” a következőkben nyilvánult meg: amint a földműves a munkájával elérte, hogy a családi fogyasztás az elfogadott mértékre emelkedjen, nem dolgozott még többet, még keményebben a nyereség maximalizálása érdekében, hanem fenntartható formában tartotta a gazdaságot. Valahol ebben az ideáltípikus logikában gyökerezik a földműves-utódok kalkuláló és individualista vállalkozóként történt gyors újjászülésének problémája egy olyan gazdaságban, amely a csere piac által generált virtuális értékén alapul. Éppen a paraszti „keményfejűség” mérgecsépe fel a mindenkor modernizálókat, mind a kommunista időszak társadalmi mérnökeit, mind napjaink neoliberais reformereit.

A folyamat, amelyet Polányi Károly a magyar származású, bécsi születésű jeles gazdaságtörténész (1886–1964) *The Great Transformation*-nak, nagy átalakulásnak nevezett el (miként 1944-es bestsellerét is), destrualta az agrár társadalmi rendszert. Polányi szerint amiképpen szükség volt erős államra a társadalom szociális struktúrájának megváltoztatásához, amely lehetővé tette a versenytöke fejlődését, úgy a kapitalista ökonomia is megkövetelte az erős állam felügyeletét, hogy elfojtsa az öndestrualó potenciált. A „nagy átalakulás” nem zajlott áldozatok nélkül sehol a világon.

Az agrárkorszakkal szembeni leglényegesebb változás a gazdasági és a társadalmi szféra elkülönülése volt. Addig egy konkrét gyártó vagy termelő szinte minden termékét közvetlenül adta vagy cserélte el, ám a manufaktúris termelésben és a pénzgazdaságban a vásárló és a termelő közti közvetlen viszony elveszett. A piac személytelen mozgatóvá vált, elválasztva az addig perszonalizált kapcsolatokról. Ez az átalakulás a felelős a nyugati világ materiális gazdagságának precedens nélküli növekedéséért, az egyenlőség és a szabadság

gondolataiért és azok nem teljes gyakorlati megvalósulásáért, mint ahogy embermilliók rabszolgákként történt erőszakos elköltöztetéséért is, a természeti környezet példa nélküli elpusztításáért, valamint a kapitalisták gyáraiban az emberek embere általi kizsákmányolásáért.

Ennek az átalakulásnak az egyik lépcsőfoka volt, mikor oly módon kezdtek el gyártani az élelmiszereket, hogy az függetlenné vált a mezőgazdász közvetlen munkájától és tudásától. A *mezőn gyárak* keletkeztek, farmok, amelyek táplálni kezdték a városi, bérmunkától függő munkásokat. A független földművesek alárendelt helyzetbe kerültek, sőt a fejlődés és az iparosítás akadályává váltak. Hogyha néhány földműves a nagy átalakulás folyamán a farmokon dolgozott is, menedzserek vezetése alatt tette ezt, a mezőgazdasági munkás helyzetében, s függő viszonyban a bértől. Innen is ered a polgárok egy részének felfuvalkodott viselkedése a paraszttal szemben, de az állítólag romlatlan földműves élet felmagasztalása is a nemzetébresztő értelmiség egyes köreiből, akik a paraszti világot olyan szféraként gondolták el, ahol a nemzet valódi és örök szelleme lakozik.

A kelet-európai szocializmus csak részben nevezhető nagy átalakulásnak. Alapjaiban modernizálta a társadalmat, főleg az erős állam segítségével, hiányzott azonban a piac nyomásának párhuzamos folyamata, amely elválasztotta volna a szociális és a gazdasági szférát. A formális monetáris közgazdaság létezésére ellenére a hiány szocialista gazdaságában ugyanakkor nem volt lehetőség arra, hogy elkerüljék a személyes ökonomiai viszonyt. Az építkezési engedély kiváltásáról, a téglák megvásárlásáról és a családi önszegélyen át, a banán hajszozásáig és a pult alól kapható húsig, a bérmálási bicikliig vagy a külföldi áruk boltja, a Tuzex valutájának, a boninak a megvásárlásáig. Mindenhol ismeretségre volt szükség, családi kapcsolatokra, bizalmon alapuló közvetlen kontaktusra. Ebből a nézőpontból a nagy átalakulás befejezése, ahogy azt Polányi Károly leírta, Kelet-Európában éppen most zajlik, a kapitalizmus installálása során. Bár a piac már régebben behatolt az agrárviszonyokba, az újkortól már bizonyosan, soha nem sikerült a mindennapi élet annyiféle szférájának részévé válnia Kelet-Európában, mint a szocializmus bukása utáni időszakban.

A klasszikus földművelés tehát sehol nem élt túl a világon, és szinte egy vidéki háztartás sem él napjainkban kizárólag a földből. A mai vidékiek szintén nagyban függenek a távoli városi központokban dolgozó családtagjaik bevételeitől. Főleg Európában – a szocialistában és a kapitalistában is – a hetvenes években elterjedt a „hétvégi földművelés” gyakorlata. A juttatásban részesített földművesek hétvégenként a mezőkön dolgoztak, hét közben pedig a gyárban keresték meg a pénzüket. Bár az ilyen tevékenységet folytató dolgozók részaránya az összes foglalkoztatott számát tekintve Európában ma minimális, az ideológia szférájában sokat tesznek a földműves világ fenntartásáért: az ország mezőgazdasági jellegének megőrzésével, valamint a gazdaságnak az állam által bőségesen támogatott, a turisztikai businessst életető egész nagy ágazatával, amelyet gyakran a kulturális örökség védelme címmel illetnek.

A posztagrák világ és a nacionalizmus

Miként John Gledhill brit antropológus emlékeztet rá, bár „posztagrák” világban élünk, paradox módon még mindig sok ember van, akiket földművesként vagy vidékiként határozunk meg. Annak ellenére, hogy életük csak kevés dologban hasonlít a rizstermesztők vagy a szarvasmarhatenyésztők életéhez, világunk szociális, ökonomiai és politikai erői hatására a lakosság egy részében tetten érhető a „vissza a gyökerekhez” vágya. Az emberek igyekeznek megvédeni és megújítani alternatív életstílusokat, főleg, ha olyan érzésük van, hogy pozíciójukat a globális társadalomban marginalizálják vagy alábecsülik. A bennszülött etnikai vagy enviromentális mozgalmak jó példák a múlt ilyen antiglobalista felélesztésére. Európában például mindez a „nemzeti értékek”, a „nemzeti mentalitás” vagy a „nemzeti jelleg” elvesztése miatti félelemben mutatkozik meg. Mellesleg mindezt senki soha releváns módon nem magyarázta meg, hogy mi is tulajdonképpen az a nemzeti érték, jelleg és mentalitás, és ki képviseli, ki képviselheti azt. Az oktatásügyi miniszter, a nemzeti színház színésze vagy a szlovák nyelv falusi tanítónője? A programozó, a szalagmunkás az autógyárban vagy a pásztor a gyetvai hegyi tanyákon?

A tudományos-technikai állami politika hosszú távú céljai 2015-ig, amelyet a Szlovák Köztársaság kormánya fogadott el a 766/2007. számú határozatban, hihetetlen módon tizenkét területet nevez meg például a *Javaslat a kutatás és fejlesztés tárgyi prioritásaira* című fejezetében. A természet- és technikatudományok prioritásain kívül két olyan is felkerült a listára, amelyek a társadalom és kultúra kutatásának területén vonatkoznak az állami támogatásra. Az első terület – Civilizációs kihívások – nemcsak hogy megfelelő választás, hanem kielégítően irányított is, tekintettel a társadalom aktuális trendjeire. Ennek a prioritásnak az annotációja szerint „a társadalomtudományok területén mindenekelőtt a társadalmi beilleszkedés problémáinak megoldására kell a figyelmet összpontosítani, amelynek olyan tényezők a kísérőjelenségei, amelyek ellehetetlenítik a marginalizált csoportok tagjainak a teljes értékű érvényesülését és az életét. Ezen a területen folyik majd a kutatás a következő problémák megoldása esetében is: állampolgárrá nevelés, az egyén értékeinek és helyzetének átalakulása a társadalmi kapcsolatok hálójában, a munkapiac minden szereplőjének bevonására partnerségek, hálók és céltevékenységek, amelyeket a társadalmi beilleszkedés nehézségeinek megelőzése és megoldása érdekében alakítottak ki.” A további területekről lehet vitatkozni, de elvileg nem lehet kifogásolni a művelődés, a hatékony vezetés, az EU-térség internacionalizálása – ideszámítva a lakosság növekvő migrációjának és e migráció Szlovákia lakossága által érezhető következményeinek kérdését – módszereinek és formáinak kutatását.

Civilizációs kihívások és a „nemzeti” kulturális örökség

A civilizációs kihívások szempontjából azonban több kérdést vet fel a 6.1.8. prioritás, a *Szlovákia kulturális és művészeti öröksége*. Bár a szerzők

a címmel az EU-s kutatástámogatás egyik elsődleges területét másolják, az annotáció az inspiráció más forrásairól tudósít. „A globalizáció a posztmodern korban néhány alapvető kérdést állított a társadalom elé, amelyek nem csupán a közgazdaságot, a politikát és a kommunikációt érintik, hanem a nemzeti kultúra és a kisebbségek kultúrája, a kulturális örökség és a kultúra többi szegmensének, illetve ezek megőrzésének és fejlődésének a problémáját. Az Európai Unió azt hirdeti, hogy a különbözőség egysége kíván lenni. A felhívás, hogy intenzíven vizsgálják, őrizték meg és amennyiben lehetséges, digitalizálják és archiválják a nemzeti kultúrák és a kisebbségek kultúrájának artefaktumait, legyen szó a nyelv és az irodalom, a képzőművészet, az építészet, a zene, a népi kultúra vagy a kultúra más területeiről, rendkívül fontos az Európai Unió minden nemzete számára. A kutatási program célja megmutatni, hogy a nemzeti kultúra európai kontextusban és ebbe a kontextusba fejlődött, valamint hogy az európai tudat részét képezi. Intenzíven kell kutatni, Szlovákia mivel járul hozzá Európa és az egész világ kulturális örökségéhez, illetve láthatóvá kell tenni azt a világ szakmai közvéleménye, majd pedig a szélesebb nyilvánosság előtt is.”

Ennek a prioritásnak a hátterében a kultúra nacionalista felfogása áll, amelyben a nemzet egyenlő a kultúrával, és a kultúra implicite azt jelenti, amit a „tudósok” lejegyeznek, digitalizálnak, valamint múzeumba vagy archívumba helyeznek. A „nemzeti” kultúra eléggé komplexszétt szemléletéről van szó. A téma szerzői mintha minden áron darabokra szeretnék törni a kitárt kaput azzal, hogy bebizonyítják, a szlovák nemzeti kultúra – tehát az, amelyet ők archiválnak, digitalizálnak és Európa közös örökségéhez csatolnak hozzá – milyen nagy mértékben része annak, amit európai kontextusnak neveznek. Jelen eszében nincs arra hely, hogy figyelmet szenteljünk annak, a prioritás szerzői milyen fantazmagóriákra gondolnak, amikor a „kultúra szegmenseiről”, a „posztmodern korszakról” és a „globalizációról” írnak. Az azonban igaz, hogy Ivičička néni Szokolcáról emiatt a mesemátka miatt meg is sértődhetne. Miért ne tartozna az európai kontextusba ő és az, amit saját kultúrájaként értelmez? Szüksége van egy igazolásra a Matica slovenskától vagy a Szlovák Tudományos Akadémiától, hogy európainak ismerjék el?

Mindezt senki sehol a világon nem határozta meg, mi az a nemzeti kultúra. A józan ész belátja, hogy léteznek műtárgyak, napjaink és a múlt konkrét alkotóinak materiális alkotásai, amelyeket védeni, restaurálni kell, bemutatni galériáknak és múzeumoknak nevezett terekben, azonban ezeket az artefaktumokat és alkotásokat semmi más nem teszi szlovákabbá, mint az, hogy egy ilyen címkét ragaszt rá az archiváló, az etnográfus vagy a művészeteoretikus. Más szavakkal, az artefaktumok osztályozásának és besorolásának elvégzésével konstruáljuk, nem pedig egyszerűen lajstromba vesszük a „nemzeti” kultúrát. Ebben az alkotásban, és nem az ártatlan jegyzékbe vételben gyökerezik a probléma, amennyiben a tudomány és nem a honismeret területén szeretnének mozogni. Mivel az említett prioritás lényegében

nacionális-ideologikus, azt indítványozom, hogy a régi szekrények digitalizálásáról, öreganyáink poros koporsóinak féregtelenítéséről és a felsőgaram-menti néptánc kézikönyveinek kimásolásáról ne a tudomány és a kutatás támogatásának keretén belül beszéljünk. Ha már ilyesmit szeretnénk, hadd finanszírozza a kulturális minisztérium a nemzeti örökség iparát. A „nemzeti kultúra” úgymond a kulturális minisztérium címerében van, vagyis *eo ipso* ő maga alkotja és határozza meg a „nemzeti kultúrát”. Ezzel a lépéssel legalább elismerjük, hogy a nemzeti kultúra építéséről és nem megőrzéséről van szó, amely összhangban van a kormány – például a mostani – legitim tevével. Azonban el kell határolódnunk, ha a digitalizálást, a gyűjtést és – államilag fizetett hivatalnokok által – a nemzet kollektív műveként megjelölt artefaktumok megőrzését tudományként nevezik meg. Amennyiben ezt megengedjük, petrifikáljuk a nemzeti örökség ideológiáját, s ez éles ellentétben áll a modern társadalomtudomány alapelveivel, amely definíciója szerint független bármiféle ideológiától, a nemzetit is ideértve.

Már többször elhangzott, hogy a magas dzsidípi ellenére Szlovákia modern és toleráns ország helyett Európa rusztikus múzeuma lehet magfizikusok, IT-szakértők, gépészmérnökök tömegével és egy csomó mindentudó elemzővel. Ez az elit biztosan hitelkártyával fizet majd, hatalmas autókban utazik, a tőzsdén fog üzletelni az angol sajtós változatát beszélve, ugyanakkor azonban az intoleráns hegylakó kizárólagosságot fogja továbbra is fenntartani. A modern, dinamikus és toleráns Szlovákiát nem autópályák, autógyárak, valamint hivatalnokoknak szánt Duna menti betonüveg termoszáraz építésével lehet létrehozni. A társadalom az éppen induló modernizációval akut szükségét érzi a kozmopolita társadalomtudomány szisztematikus támogatásának. Ez alatt olyan tudományt értek, amely az aktuális társadalmi jelenségeket és folyamatokat vizsgálja, és nem azt, amelynek célja a múlt petrifikációja. Ezt a tudományt nem fizeti meg a koreai befektető, sem a faházakból és Jánošík legendáiból élő turizmus, de a szlovák újjazdág sem, aki „vért izzadva” támogatja a futballt. Nincs kétség afelől, hogy a gyártósorokhoz kellene a mérnökök. Azonban ha egy történész vagy mérnök úr jelentős állami funkcióban vagy egy autógyár vezetőségében azt gondolja, hogy a társadalomtudomány nemzeti komplexusok elemzésével foglalkozik à la Matica slovenská, folklórfesztiválok forgatókönyvein vagy a szlovák falvak múzeumainak fejlesztésén dolgozik, ahová a mérnök úr be-betér egy zsendicéire, kolbászokra és valami alkoholos italra a szülőfalujabeli barátai-val, fel kell készülnünk a hosszú távú menekülésre külföldre, vagy legalább a nyári konyhába.

BEKE ZSOLT FORDÍTÁSA